

SEMINARSKA NALOGA

V OKVIRU PROROGRAMA TURISTIČNI VODNIK TURISTIČNEGA OBMOČJA BELA KRAJINA

Udeleženec/ka izobraževanja:

Mirjana Adlešič

Kraj in datum: Črnomelj, junij 2020

Kazalo

White National Costumes of Bela krajina	2
Beločrankska bela noša.....	13
Zgodbe in anekdote iz mesta Metlika.....	17

White National Costumes of Bela krajina

Do you know how Bela krajina (transl. white Carniola) got its name? There are several explanations, but it was most probably derived from the white local national costumes, which locals, known as Beli Kranjci (transl. White Carniolans), wore in the past. Perhaps the territory got its name from white limestone rocks that still adorn the landscape here and there. There used to be more of them, while their formation is linked to soil erosion, which is typical of the karstic environment and was caused by man through deforestation. There is also another explanation according to which the territory received its name from the white birch trees growing among the ferns, or from the white blossoms of buckwheat, which was often the second tillage on the fields of Bela krajina and was exempt of obligatory duties.

This paper will present the white costumes from the local rural environment of the 19th century. In 1873, Janez Trdina wrote that the inhabitants of Bela krajina wore white, as opposed to the black garb of the Carniolans, which was also popular in the greater part of the Dolenjska region; he added that the white linen lends delicacy to the hard familiarity. At the beginning of the 20th century, most men abandoned the typical white garb, while others complemented their white costumes with black industrial-fabric vests and jackets. Women, for example, retained their white skirts, while the typical *rokavce* (the upper part with sleeves) and aprons were replaced by blouses and aprons made from contemporary fabric. The white garb was phased out over a course of several decades. Women wore it longest, particularly in Adlešiči, Preloka and Vinica, until approximately the mid 20th century.

Costumes as folklore - beginning with the second half of the 20th century, the white garb appears only in the context of folklore costumes as opposed to generally worn folk dress. This is an artificial occurrence brought about by the national revival movement and the ensuing need of the townspeople to demonstrate that they are part of the Slovenian nation.

As is evident from its name, **the garb of Bela krajina is white, which is due to the natural colour of the hemp or flax linen and cloth made from sheep wool.** According to data derived from 16th to 18th-century urbaria (registers of duties subjects owed their territorial lords) we can conclude that farmers cultivated flax and hemp in most villages of Bela krajina both for duties to their lords and their own use. During this period, dues farms paid in kind paid included flax or hemp yarn bundles (bundle = 28 grams). Whole farms measuring a whole oxgang (Sl. *Huba*) most often gave 15 bunches, while half-farms gave 7,5 bunches. Later, in the 19th century, these dues were converted into monetary payment. In addition to urbaria, the cultivation of flax and hemp also appears in testamentary inventories from the end of the 18th and the first half of the 19th century, which inform us that individual farms had certain quantities of processed yarn and fabric intended for personal use in stock.

Processing flax and hemp demanded a lot of work and the use of different tools. *Trlica* or flax break to break the flax, *greben* or heckling comb for combing the flax, *preslica* i.e. distaff or spinning wheel for spinning, and a loom for weaving.

Angela Rogina from Velike Nerajec born in 1922, who knew the procedure explained: “*I came to the house in 1945. We still sowed the flax and hemp for two years after that. We beat and thrashed and heckled on the heckling comb, spooled tows of rougher and finer yarn. In winter we spun, coiled it in skeins, and soaked them in lye for nine days, then rinsed well, and put them out to dry. My aunt devised the pattern, and afterwards me and my aunt weaved together. In the evening I attached a paraffin lamp to the loom. We weaved thin and thick canvas. The thick canvas was for bedsheets, tarp, and sacks. The thin canvas was intended for men’s clothes, for shirts and slacks.*” (Makarovič, Marija. Po sledeh bele noše v Beli krajini. Ljubljana: Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, 2009)

The more the skeins were washed and beaten, the whiter and softer the yarn became. For example, the white canvas was very white in Nova Lipa, because they soaked the hemp in the Kolpa River. In Dragatuš, on the other hand, hemp was laid out on the dew, which resulted in greyer canvas.

Flax-growing and canvas-making is believed to have died out after World War I (particularly in the municipalities of Semič and Metlika), while it was preserved the longest in the Adlešiči area. Afterwards, local canvas was displaced by industrial white cotton fabric, while later still, clothes made from non-white industrial fabric became common, which was the end of this popular local garb.

Parts of the men’s dress ensemble:

- **Slacks** (in local dialect: *bragše, bregše, bragúše, gáče*) are long slacks made from local white fabric with wide-cut legs. The bottom hem of the leg usually terminated in fringes. The waist was sashed using ribbon or rope made from flax- or hemp yarn. In winter, the men wore close-fitting trousers from rough white wool fabric or loden cloth tucked into their boots.
- **Shirt** (*róbača*) made from local white fabric was worn over the slacks, it extended just below the hips. It was bound with a strap (belt) behind which they usually stores a knife and fork. Carniolans found it ugly to see a man wearing a shirt over the slacks.
- **Vest** (*lájbelc*) didn’t become common until after World War I; it was often made of black bought wool fabric.
- **Jacket** (*halla*) sewn using local cloth usually featured red or blue trim stitching, either with sleeves or without them.
- **Footwear:** a type of white wool or rough cotton socks were worn (local dialect: *čarape, štumfe*). In summer people went barefoot, wore clogs, or sandals , and boots (*čižme*) in winter.
- **Headgear:** they were felt hats with low crowns and wide brims with their white garments, though their appearance changed over time - according to what was available on the market. In the last quarter of the 19th century round black caps also appeared (thanks to peddlers).
- **Belt** (*opasica, jermen, čemer*). *Opasica* was usually an 8 cm-wide strap woven from red and white wool. *Jermen* was a belt approximately 5 cm wide and made of black leather. *Čemer* was a wider (usually red) more ornate leather belt not everyone had. *Čemer* also had a slit for a pocket on the upper rim (for money, a

pipe, knife, watch) and an additionally sowed-on flap, decorated with a leather embroidery of a different colour, which was fastened with two ribbons.

- A **neckerchief** around the men's neck only became part of the local dress of Bela krajina in the first half of the 20th century for folklore use, as 19th century records about dress made no mention of neckerchiefs.

Parts of the women's dress ensemble:

- **Rokavci (rokávi, ošpetel)** were women's shirts made of canvas and later cotton fabric. Their particular identifying trait was the way they were cut - the front was approximately 10 cm longer than the back (the front hung over the belt and the back only extended as far as the belt). The women tucked the front into their skirts, while the back projected above the skirt. A special characteristic feature were sleeves from Vinica, which extended over the belt and were also tucked into the skirt in the back (Vinica Dress). Rokavci differed in decoration - they featured different folds and embroidery (including lace) on the breast, shoulders, and sleeves.
- **A skirt with a belt (róbača, plóhača)** was a long canvas skirt that was thinly crinkled just below the belt. Out of all the elements of the women's dress, the white belted skirts persevered the longest.
- **A skirt with a bodice (róbača na opleček)** is a long crinkled belted skirt that also covered the torso and had straps (like a sleeveless dress). In Bela krajina, the skirts with bodices were worn under the *rokavci* while, in the alpine area, skirts with bodices were worn over the *rokavci*.
- **The apron (zástor, fertoh)** from canvas (later also cotton canvas) was worn over the *rábača*, extending about 20 cm below its lower rim. It was crimped at the waist and later also fitted with white lace.
- **Belt (tkanica, rep)** was handwoven from sheep wool, 3-4 metres long, both ends - split into numerous individual strings or braids - hung to the rim of the skirt. The base for weaving was either black or multi-coloured thread (red, blue, green).
- **Jacket (zabunec)** was a white-canvas outer garment that extended to the knees either with or without sleeves, it also has either blue or red stitching on the trim.
- **Pelt** from white inverted sheep pelt was used as a winter garment, usually sleeveless, sometimes decorated with a multi-coloured wool embroidery on the breast.
- **Footwear:** thigh-high socks knitted from red wool, later they were replaced by black or white wool socks. They were worn in "črape, kopice", short wool socks onto which rough local canvas soles were sewn with additional wool cloth reinforcement on the heels and above the toes. They also wore boots.
- **Headgear:** unmarried girls wore a **parta**, a headdress; married women covered their hair with the mandatory **jalba** as well as **peča**. **Peča** is a headscarf made from flaxen or cotton fabric with white embroidery, which was crossed under the chin and tied at the back of the neck. At the end of the 19th century the **peča** was replaced by a colourful or patterned **ruta** headscarf made from industrial fabric.

Haircuts and jewellery - Schoolgirls wore their hair in either one or two braids with a red or blue ribbon threaded at the end. Girls and single women curved their braids into wreaths on the nape of their necks - into a "kufa" or "návitek", which they attached with a bone needle. Married women also braided their hair into a "kufa", except that they

covered it with a *peča*. Due to lice, young boys often had shaved heads, which was no longer the case once they became teenagers. Men didn't wear beards, though some wore moustaches.

There is no information about women's jewellery in the 19th century sources, therefore it was probably very rare. Some women wore a round brooch on their chest. At the start of the 20th century brooches, and perhaps earrings (*rinka*, *oringlije*) were made of cheap metals and only rarely of gold. Gold earrings were often brought over by men returning from working in America. Interestingly, men wore an earring in one ear believing that it helped against headaches and a pocket watch and chain, which had both a practical and symbolic value. According to testimony, pocket watches were typically brought back by men, who returned from working in America.

Beliefs linked to clothing - most beliefs tied to clothing have unfortunately been forgotten, a few, however, were preserved:

- "If you wear a piece of clothing inside out, the witches won't get you."
- "When a bride kneels before the altar with her groom, she must kneel on the edge of his jacket, so that he won't beat her in the course of the marriage and in order to have the first word. And she should move away, so that the groom won't kneel on her *robača* so he'll be her master."
- "If you put on your boots before sleeping with your wife, you'll have a boy." or "The first time a husband and wife sleep together they are to cover themselves with his winter coat - and the first child will be a son."
- "A mother had to pull a dirty skirt over a bewitched baby's face three times to save it."
- "A man could not wear a hat to a house with a new-born because he would cause it to become ill, or so that the newborn would not be taken by the dark."
- "Up until 1890, they danced and leapt high on shrove Tuesday in Metlika, which was believed to have had a beneficial influence on the flax crop."

The typical Bela krajina dress is known to have no regular pockets, a belief formed that Bela krajinačs locals always had something to do, leaving no time for them to stand idle, their hands in their pockets. They probably actually worked hard, however, my collected sources lead me to believe that they wore secret pockets, i.e. women sewed pockets into their skirts hidden under their aprons while the men had a secret pocket in their belt, on which they could also rest their hands.

Sources:

Makarovič, Marija. Po sledeh bele noše v Beli krajini. Ljubljana: Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, 2009

Matkovič, Anita "Od platna do folklornega kostuma" Splet: 21. 12. 2009. http://vurp.zik-crnomelj.eu/datoteke/gradiva/Od_platna_do_folklornega_kos.pdf.

Šušteršič, A. (the photo was taken in the period between the world wars). A man and a woman in the white folklore costumes. Acquired from the website [https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/anton-sustersic/630ljun-0030886](https://www.etnomuzej.si/sl/digitalne-zbirke/anton-sustersic/630ljun-0030886) on the 1st of June 2020.

Račič, B. (1922). A man wears typical summer white folk dress. Around the year of 1922 the traditional white garb was worn rarely and only by older men. Most men have abandoned the white folk dress until then. Acquired from the website [https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/zbirka-starih-fotografij/f0003149](https://www.etnomuzej.si/sl/digitalne-zbirke/zbirka-starih-fotografij/f0003149) on the 1st of June 2020.

Vesel, F. (1920). A man wears robača (shirt), gače (slacks), čemer (red leather belt), over the shoulder brown leather bag, sandals and a hat on the head. Only the older and more conservative men wore such traditional white garments around the year of 1920. Acquired from the website <https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/fran-vesel/semf-0003150> on the 1st of June 2020.

Šantel, S. (1925) White Carniolan woman from Metlika. Typical white folk dress for older women in the rural environment around the year of 1925. At the end of the 19th century

such dress was generally worn. Acquired from the website <https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/zbirka-starih-fotografij/f0000836> on the 1st of June 2020.

Vesel, F. (1920). A woman wearing a pelt. A winter dress with embroidery from Adlešiči. At the end of the 19th century such garment was commonly worn. Acquired from the website <https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/fran-vesel/semf-0003128> on the 1st of June 2020.

Breaking the flax. (1920). Acquired from the website <https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/lokacije/adlesici> on the 1st of June 2020.

The harvest of flax in the village of Adlešiči. Acquired from the website <https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/lokacije/adlesici> on the 1st of June 2020.

Jalba: married women covered their hair with jalba as well as peča. The jalba in the photo dates in the last quarter of the 19th century. Acquired from the website <https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/pokrivala/630lju0001343e> on the 1st of June 2020.

Peča in the photo is a headscarf made from industrial cotton fabric with embroidery; size 77 cm x 76 cm. It comes from the vicinity of Adlešiči, dated in the 19th century. Acquired from the website <https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/pokrivala/630lju0000603e> on the 1st of June 2020.

Bras, M. (1965). Spinning wheel for spinning, found in the village of Drašiči. Acquired from the website <https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/drasici/f0000022173> on the 1st of June 2020.

Bras, M. (1965). Heckling comb for combing the flax, found in the village od Drašiči. Acquired from the website <https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/drasici/f0000022174> on the 1st of June 2020.

Folklore costumes (unknown year). Acquired from the website <https://www.zvkds.si/sl/entityform/3021> on the 1st of June 2020.

Belokranjska bela noša

Ali veste kako je Bela krajina dobila ime? Razlag je več, najverjetneje pa po beli noši, ki so jo v preklosti nosili domačini, ki so jim rekli kar Beli Kranjci. Mogoče je pokrajina dobila ime po belih kamnih iz apnenca, ki še danes ponekod krasijo krajino. Včasih jih je bilo več, njihov nastanek pa povezujemo z erozijo zemlje na kraškem svetu, ki jo je povzročil človek, ko je posekal gozd. Omenja se tudi razlaga, da je pokrajina ime dobila po belih brezah, ki rastejo med steljniki, ali po ajdi, ki cveti belo, saj je bila ajda pogosto drugi posevek na belokranjskih poljih in ni bila obdavčena z obveznimi dajatvami.

V nalogi predstavljam belo nošo iz kmečkega okolja v 19. stoletju. Janez Trdina je leta 1873 pisal, da se nosijo Belokranjci belo v primerjavi s tedanjem črno nošo Kranjcev, ki je bila razširjena v večjem delu Dolenjske, ter da daje belo platno žlahtnost trdi domačnosti. Na začetku 20. stoletja so moški že večinoma opustili belo nošo, drugi pa so beli noši dodali črn iz industrijskega blaga sodobnejše krojen telovnik in suknjič. Ženske so ohranile na primer belo krilo, medtem ko so rokavce (zgornji del) in predpasnik zamenjale z bluzo in predpasnikom iz sodobnega blaga. Opuščanje bele noše je trajalo več desetletij. Najdlje se je ohranila pri ženskah, predvsem v Adlešičih s Preloko in Vinico nekako do srede 20. stoletja.

Folklorno kostumiranje - Od druge polovice 20. stoletja belo nošo zasledimo le v okviru folklornega kostumiranja in nič več kot ljudsko nošo. Gre za umetno nastali pojav, katerega vzrok je narodno prebujanje in potreba meščanov po dokazovanju pripadnosti slovenskemu narodu.

Kot že ime pove, je **belokranjska noša bela zaradi naravne barve konopljinega ali lanenega platna in sukna, pridobljenega iz ovčje volne**. Iz podatkov urbarjev (popisi dajatev podložnikov za zemljiškega gospoda) iz 16 - 18. stoletja sklepamo, da so kmetje pridelovali lan in konopljo v večini beloranskih vaseh tako za dajatev zemljiškemu gospodu kot tudi za lastne potrebe. V tem času so kmetije poleg drugih dajatev v naravi oddajale tudi laneno ali konopljino predivo v povesmih (povesmo = 28 gr.). Cele kmetije (hube) so oddajale večinoma po 15 povesem, polovične pa po 7,5 povesma. Kasneje v 19. stoletju so bile dajatve prevedeno v plačilo. Poleg urbarjev, ki pričajo o gojenju lanu in konoplje, tudi zapuščenski popisi s konca 18. in iz prve polovice 19. stoletja pričajo o tem, da so posamezne kmetije imele na zalogi določene količine obdelanega prediva ali blaga za lastne potrebe.

Z obdelovanjem lanu in konoplje je bilo veliko dela in uporabljali so različno orodje. Trlica za trenje lanu, greben za česati lan, preslica in kolovrat za predenje in statve za tkanje.

Angela Rogina iz Velikega Nerajca, rojena 1922, ki je poznala postopek obdelovanja, je pripovedovala: "Leta 1945 sem prišla k hiši. Dve leti smo še sejali lan in konopljo. Smo tukli in trli pa česali na grebenu, zmotali v kodelje bolj grobo in tanko predivo, pozimi smo predle, zvile v štrene in jih devet dni polivale z lugom, dobro sprale in dale sušiti. Potem je teta nasnovala, nato sva s teto tkali. Zvečer sem petrolejko nasadila na statve. Tkali sva tanko in debelo platno. Za rjuhe, plahte in žakle, je bilo debelo platno. Za moško obleko pa tanko, za srajce in hlače." (Makarovič, Marija. Po sledeh bele noše v Beli krajini. Ljubljana: Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, 2009)

Bolj so štrene prali in tolkli, bolj belo in mehko je bilo predivo. Na primer v Novi Lipi so imeli zelo belo platno, ker so konopljo močili v Kolpi. V Dragatušu pa so konopljo polagali na roso, zato so imeli bolj sivo platno.

Lanarstvo in platnarstvo naj bi zamrlo po prvi svetovni vojni (predvsem v semiški in metliski občini), nadlje pa se je ohranilo na območju Adlešičev. Domače platno je nato izpodrinilo belo industrijsko bombažno blago, kasneje pa so se uveljavila oblačila iz nebelega industrijskega blaga, kar je pomenilo konec bele ljudske noše.

Sestavni deli moške noše:

- **Hlače (narečno: bragéše, bregéše, bragúše, gáče)** so dolge hlače iz belega domačega platna, s široko krojenimi hlačnicami. Spodnji rob hlačnic so navadno zaključevale resice. V pasu so bile zavezane s trakom ali z vrvico iz lanene ali konopljine preje. Pozimi so moški nosili tesno oprijete hlače iz grobega belega sukna ali lodna, zataknjene v škornje.
- **Srajca (róbača)** iz domačega belega platna se je nosila povrh hlač, segala je malo čez boke. Povezovali so jo z jermenom (pasom), za katerim so po navadi shranjevali nož in vilice. Kranjcem se je zdelo grdo, da visi možakom srajca čez hlače.
- **Telovnik (lájbelc)** se je pogosteje pojavil šele pred prvo svetovno vojno in je bil pogosto iz črnega kupljenega volnenega blaga.
- **Suknja (halla)** sešita iz domačega sukna, običajno z rdečimi ali modrimi obšivi, z rokavi ali brez.
- **Obutev:** nosili so neke vrste nogavice iz bele volne ali grobega bombaža (narečno čarape, štumfe). Poleti so bili bosi, v coklah ali opankih, pozimi pa v škornjih (čižmah).
- **Pokrivala:** k beli noši so nosili polsten klobuk z nizkim oglavjem in širokimi krajci, njihov videz pa se sčasoma menjal, pač v skladu s ponudbo na trgu. V zadnji četrtni 19. stoletja pa so se uveljavile tudi kape (po zaslugi krošnjarjev) - okroglo oblikovane črne kape.
- **Pas (opasica, jermen, čemer).** Opasica je bil običajno 8 cm širok pas, tkan iz rdeče in bele volne. Jermen je pas iz črnega usnja, okrog 5 cm širok. Čemer pa je širši (običajno rdeč) usnjeni in bolj okrašen pas, ki ga ni imel vsak. Čemer je imel tudi odprtino za žep na zgornjem robu (za denar, pipi, nož, uro) in dodatno prišit poklopec, okrašen z drugobarvno usnjeno vezenino, zapenjal pa se je z dvema trakovoma.
- **Ovratna ruta** okrog moškega vratu je postala del belokranjske noše šele v prvi polovici 20. stoletja za potrebe folkloriziranja, saj v oblačilnih zapisih iz 19. Stoletja rutice niso bile omenjane.

Sestavni deli ženske noše:

- **Rokavci (rokávi, ošpetel)** so ženska srajca iz platna in kasneje iz bombažnega blaga, katere posebnost je bila v krojenju, saj je bil sprednji del srajce približno 10 cm daljši od zadnjega (sprednji del čez pas, zadnji pa le do pasu). Sprednji del so žene zataknile za krilo, zadnji pa je strlel iznad krila. Posebnost so bili rokavi iz Vinice, ki so imeli segali čez pas ter so bili tudi zadaj zataknjeni za krilo (viniška noša). Rokavci so se razlikovali glede okraševanja - različne gube in vezanine (tudi čipka) na prsih, ramenih in rokavih.

- **Krilo na pas (róbača, plóhača)** je dolgo platneno krilo, ki je bilo pod pasom drobno nabrano. Od vseh sestavnih delov ženske noše so se v oblačenju najdlje obdržala bela na pas krojena krila.
- **Krilo z životkom (róbača na opleček)** je dolgo nabrano krilo na pas, ki se je nadaljevalo tudi po telesu z naramnicami (kot obleka brez rokavov). V Beli krajini se je krilo z životkom nosilo pod rokavci, medtem ko so na alpskem oblačilnem območju nosili krilo z životkom čez rokavce.
- **Predpasnik (zástor, fertoh)** iz platna (kasneje tudi iz bombažnega platna) so nosili čez robačo, segal je kakih 20 cm od spodnjega roba róbače. V pasu je bil nabran in kasneje tudi obrobljen z belo čipko.
- **Pas (tkanica, rep)** je bil ročno tkan iz ovčje volne, dolg 3-4 m, oba konca, razcepljena v številne posamezne vrvice ali kitke, sta visela do roba krila. Osnova za tkanje je bila črna ali večbarvna nit (rdeča, modra, zelena).
- **Suknja (zabunec)** je do kolen segajoče vrhnje oblačilo iz belega sukna z rokavi ali brez, tudi obšit z modrim ali rdečim suknom.
- **Kožuh** iz bele navznoter obrnjene ovčje kožuhovine je bil zimsko oblačilo, običajno brez rokavov, včasih okrašen z raznobarvno volneno vezenino na prsih.
- **Obutev:** pletene nogavice iz rdeče volne, ki so segale nad koleno, kasneje pa so jih nadomestile črne ali bele volnene nogavice. Obuvale so se v "črape, kopice", ki so bile kratke volnene nogavice, na katere je bil prišit podplat iz grobega domačega platna in s starim suknom ojačan del na peti in spredaj nad prsti. Nosile so tudi škornje in visoke čevlje.
- **Pokrivala:** neporočena dekleta so nosile **parto**, naglavni okras; poročene ženske so obvezno pokrivale lase z **jalbo** in po vrhu še s pečo. **Peča** je naglavna ruta iz lanenega ali bombažnega blaga z belo vezenino, ki je bila prekržana pod brado in zavezana na temenu. Konec 19. st. je pečo nadomestila barvasta ali vzorčasta **ruta** iz industrijskega blaga.

Pričeske in nakit - Šolarke so imele lase spete v eno ali dve kiti, na koncu las pa vpletен rdeč ali moder trak. Dekleta in samske žene so si spletene kite zvile v tilniku v obliki venca - "kufo" ali "návitek", ki so si jo pritrdile s koščeno iglo. Tudi poročene ženske so lase spletale v "kufo", le da so bile pokrite s pečo. Mlajši dečki so bili zaradi ušivosti pogosto pobriti po vsej glavi, najstniki pa ne več. Moški niso nosili brade, nekateri pa so si puščali dolge brke.

V zapuščini 19. stoletja ni podatkov o kakršnem koli ženskem nakitu, zato je bil verjetno zelo redek. Nekatere ženske so nosile okroglo zaponko na prsih. V začetku 20. stoletja so bile zaponke in morda uhani (rinka, oringlje) iz cenenih kovin in le izjemoma iz zlata. Zlati uhani so pogosto prihajali iz Amerike, od koder so se vračali moški z dela. Zanimivo je, da so nekateri redki moški nosiliuhan v enem uhlju v veri, da jim pomaga zoper glavobol, ter žepno uro z verižico, ki je imela poleg praktičnega tudi statusni simbol. Pričevanja potrjujejo, da so žepne ure večinoma prinesli s seboj moški, ki so se vrnili z dela v Ameriki.

Verovanja povezana z obleko - večina verovanj povezanih z obleko je žal pozabljenih, ohranila pa so se nekatera:

- "Če narobe obrneš kos obleke, te ne bodo coprnice."

- "Ko nevesta z ženinom poklekne pred oltar, mora poklekniti na rob njegove suknce, da je ne bo v zakonu pretepal in da bo ona imela prvo besedo. Ona pa naj se odmakne, da ji ženin ne poklekne na robačo, da bo njen gospodar."
- "Če obuješ škornje, prej ko greš spat z ženo, boš dobil dečka." ali "Ko gresta prvič spat mož in žena, naj se pokrijeta z njegovo bundo - in prvo dete bo sin."
- "Mati je morala uročenega otroka trikrat potegniti z umazanim krilom po obrazu, da bo rešen."
- "Moški s klobukom na glavi ni smel vstopiti v hišo, kjer je bil novorojenček, ker bi mu povzročil bolezen oz. da ga ne bi mrak."
- "V Metliki so do leta 1890 na pustni torek plesali in visoko skakali, kar naj bi vplivalo na dobro letino lanu."

Za belokranjsko nošo velja, da nima klasičnih žepov, zato se je izoblikovalo prepričanje, da je razlog v tem, da so Belokranjci vedno imeli kaj za delat in ni bilo časa, da bi roke držali v žepih. Verjetno so bili res delovni, vendar iz zbranega gradiva sem razbrala, da so nosili skrite žepe, in sicer so si ženske lahko všile žepe v krilo, skrito pod predpasnik, moški pa so imeli skriti žep v jermenu (pasu), na katerega so tudi lahko obešali roke.

Viri:

Makarovič, Marija. Po sledeh bele noše v Beli krajini. Ljubljana: Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, 2009

Matkovič, Anita "Od platna do folklornega kostuma" Splet: 21. 12. 2009. http://vurp.zik-crnomelj.eu/datoteke/gradiva/Od_platna_do_folklornega_kos.pdf.

Zgodbe in anekdote iz mesta Metlika

Bara Juričina

Nasproti starega mestnega jedra Metlike, čeprav še vedno v samem centru mesta, stoji edinstvena starodavna hiša iz 19. stoletja, poznana kot hiša Bare Juričine. Hiša je kulturni spomenik lokalnega pomena (zaščitila jo je občina) in predstavlja tipično belokranjsko s slamo krito hišo iz 19. stoletja s črno kuhinjo. Vendar stavba ni zanimiva samo kot arhitekturna posebnost, zanimiva je tudi zgodba njene lastnice. Za čas njenega življenja mesto ni imelo vodovoda, temveč so ljudje, ki niso imeli lastnih vodnjakov s kapnico (šttern), hodili po vodo na izvir Suhorja in izvir Obrha pod starim mestnim jedrom. Bara Juričina si je služila kruh s tem, da je v »čebrici« na glavi pod svitkom nosila vodo iz Obrha ali Suhorja, po strmem bregu navzgor. Baro Juričino so Metličani imenovali »vaserljajtunga« ali »metliški vodovod«. Dela je imela veliko in tudi ko je ceno dvignila iz enega na dva krajcarja za čebrico, ji dela ni zmanjkalo.

Vir: Černič, Anton (1950). O Bari Juričini. 22. 5. 2020

Hiša Bare Juričine, posneto 19. 6. 2020

Metliški fotograf Anton Mucha

Konec 19. stoletja je v Metliki svojo trgovino odpril Anton Mucha. Bil je Čeh, ki je bil pred prihodom v Metlico trgovski vajenec pri trgovcu v Karlovcu, ki je občasno svoje blago prodajal tudi v Metlici. Mucha je imel »žilico za biznis«, zato je v Metlici videl priložnost za samostojno trgovsko pot. Trgovina je stala na mestu današnje stavbe Partner na CBE. Sprva ljubiteljsko nato pa tudi profesionalno se je ukvarjal s fotografijo. Ustvaril je obsežno zbirko fotografij in negativov na steklu z motivi belokranjskih krajev, dogodkov, društev in portretov posameznikov ter založil številne razglednice. Umrl je leta 1944. Metličanom je med drugim zapustil zbirko 263 negativov na steklenih ploščah, ki pričajo o mestnem življenju konec 19. in v začetku 20. stoletja.

Vir: Gregorčič, Leon. Voden ogled razstava Ujeti čas. Julij 2018.

Fotografija na kartonu Trgovina Antona Muche Metlika, okoli leta 1900. Pridobljeno 1. 6. 2020 s spletno strani <https://belokranjski-muzej.si/photos/photo/274683>.

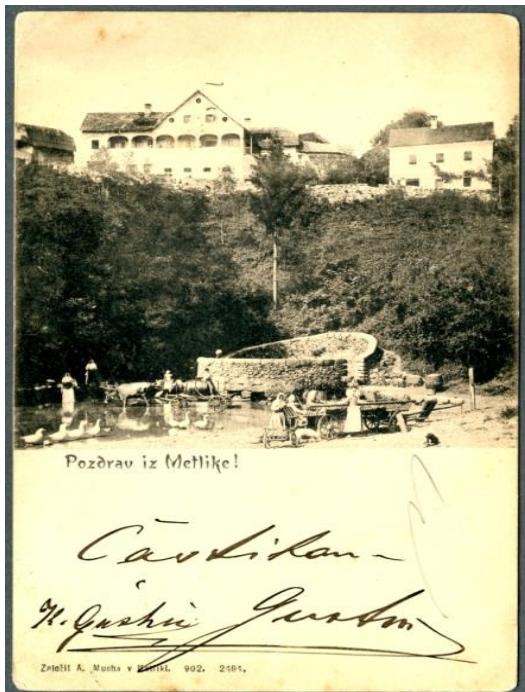
Fotografska kamera Wanaus, serijska št. 2506 izdelovalec: Josef Wanaus & Co / Kunsttischlerei, Dunaj, okoli leta 1895. Pridobljeno 1. 6. 2020 s spletne strani <https://belokranjski-muzej.si/photos/photo/274562>.

Radio Obrh

Preden je Metlika dobila javni vodovod (1935), so meščanke prale perilo na izviru Obrha pod starim mestnim jedrom. Doma so delale milo, prekuhavale perilo in ga prale v izviru Obrha. To je bila tudi priložnost za klepet in opravljanje, zato je perišče dobilo naziv »metliški radio«. Ogovarjanje se je začelo, ko je katera od peric odšla domov, končalo pa z besedami »pazi, da ne bo iz tebe prišlo kaj ven...«. Včasih so se žene tako zatopile v ogovarjanje, da so oprano perilo pozabile odnesti domov.

Metliški trgovec in fotograf Anton Mucha je metliško perišče na eni izmed svojih razglednic poimenoval »tiskarna metliškega dnevnika«, navdih pa je dobil v širjenju metliških novic na Obrhu.

Vir: Mežnaršič, Alenka (1940). O perišču Obrh. 5. 12. 2015

Mucha, A. Perišče Obrh na Muchovi razglednici "Pozdrav iz Metlike!" odposlana 24. 4. 1903 iz Metlike v Novo mesto. Pridobljeno 1. 6. 2020 s spletnne strani <https://belokranjski-muzej.si/photos/photo/274678>.

Pripomočki za pranje perila, ki jih hrani Belokranjski muzej Metlika - škaf in perilnik (Gregorčič, L., dec. 2015)

Metliško kopališče

Leta 1934 so metliški sokoli uredili metliško kopališče. Postavili so tudi lesene kabine za preoblačenje, ki so bile plačljive. Imeli so bife. Do reke so vodile lesene stopnice. Po drugi svetovni vojni pa so pod kabinami skopali jamo, ki so jo uporabljali za naravni hladilnik.

V 50. letih prejšnjega stoletja so se skoraj vsi Metličani naučili plavati v Kolpi. Seveda niso imeli različnih plavalnih pripomočkov, kot jih imajo otroci danes. Tisti, ki je imel napihnjeno avtomobilsko zračnico, je bil že pravi bogataš. Nabirali so šaš po strugi Kolpe od Metlike do jeza pri mlinu v Križevski vasi. Naredili so butare, se ulegli nanje in plavali oz. brcali do metliškega kopališča. To so ponovili enkrat ali dvakrat in že so znali plavati. Takšen je bil metliški plavalni tečaj.

Na začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja je bilo na kopališču zelo živahno. Pripravljeni so dobro obiskane plese, delavske športne igre, prireditev Noč na Kolpi, za katero je dal idejo in jo pripravljal Toni Gašperič. Sklepara so se prijateljstva in rojevale so se ljubezni, zato starejši Metličani imenujejo reko Kolpo reko ljubezni.

Na eni izmed prireditev se je eden od metliških občinarjev začel utapljati, gledalci pa so se mu smeiali, saj so mislili, da se šali. Potem pa je nekdo le dojel, da gre zares, in ga rešil. Ko ga je utapljač vprašal, s čim se mu lahko oddolži, mu je rešitelj odgovoril: »Le nikomur ne povej, da sem te rešil.«

Vir: Černič, Anton (1950). O metliškem kopališču. 22. 5. 2020

Maraž (1934). Metliško kopališče leta 1934. Pridobljeno 1. 6. 2020 s spletno strani <https://www.radio-odeon.com/novice/meja-na-kolpi-pri-metliki-med-drugo-svetovno-vojno-in-danes/>.

Metliški tenis

Na mestnem kopališču v Metliki se igra posebna igra - metliški tenis. Njeni začetki segajo v drugo polovico 50 let prejšnjega stoletja, ko so na mestnem kopališču zgradili meter visoko in dva metra široko polkrožno obzidje, na katerem so igrali godbeniki, zraven pa kroglo betonsko ploščo za plesalce, premera cca 7 m.. Mladina, ki je brezbrinjno preživljala dneve na kopališču, si je na okroglji betonski plošči, ki je s črtami razdeljena na štiri enake dele, omislila metliški tenis. Igra se igra z nogometno žogo v parih. Vsak igralec obvladuje svojo četrtnino, tako da mora žogo na svoji četrtnini obvladati brez pomoči rok (z nogami, glavo ali telesom). Igra je dobila ime zaradi štetja, ki je enako kot pri pravem tenisu. Lokalna posebnost je dobro zakoreninjena, saj občasno (poleti) športno društvo Debeli četrtek organizira tudi turnir v metliškem tenisu.

Igrišče za metliški tenis na metliškem kopališču, posneto 17. 6. 2020

Prvo ledeno vino v nekdanji Jugoslaviji pridelali v KZ Metlika

Med najbolj prepozanimi vini Bele krajine sodita Metliška črnina in Belokranjec. Oba vina sta leta 2008 prejela posebno obliko zaščite, in sicer oznako PTP - priznano tradicionalno poimenovanje. Postopke za zaščito je vodila Kmetijska zadruga Metlika, ki je tudi sicer v

preteklosti bila vodilna v razvoju belokranjskega vinarstva. V Metliki so tako leta 1981 kot prvi v Sloveniji pridelali rosé iz žametne črnine. Leta 1986 pa so v metliški vinski kleti kot prvi v takratni Jugoslaviji uspeli pridelati ledeno vino iz laškega rizlinga. Pogoj za ledeno trgatev je, da grozdje na trti zmrzne in vsaj tri noči morajo biti temperature -7 stopinj celzija. Tistega leta 1986, so se od 22. decembra temperature gibale pod ničlo (zjutraj od -7 do -5 in podnevi od -4 do -2 stopinj celzija), tako so se odločili za trgatev na božič. Takrat božič ni bil dela prost dan. Vendar so delavci po trgatvi, ki je trajala eno uro, šli domov. Iztisnili so grozdje za ledeno vino in iz stiskalnice je priteklo 400 litrov mošta. Veselje ob uspehu je bilo nepopisno. Napolnili so 1140 stekleničk po 0,35 litra in čeprav je bila steklenička vredna takratnih 100 nemških mark, so vse prodali že v predprodaji.

Vir: Pezdirc, Anton (1958). Prvo ledeno vino 2017.

Žumberački posli

Žumberk je ozemlje na južnem pobočju Gorjancev, ki so ga kranjski plemiči skupaj z Belo krajino v 12. stoletju odtrgali od Ogrske in ga priključili Kranjski oz. nemškemu cesarstvu. V času turških vpadov v 16. stoletju so se tam naselili pravoslavni Uskoki, ki so bili vključeni v sistem obrambe pred Turki (Vojna krajina). Pravoslavni Uskoki so se pozneje ločili od Srbske pravoslavne cerkve in postali grkokatoliki. To pomeni, da so ohranili svoj pravoslavni obred, a priznali prvenstvo papeža v Rimu. To območje je bilo stoletja spor med Kranjsko in Hrvaško. Sredi 18. stoletja so naredili razmejitev med deželami, in sicer po dejanskem stanju posesti - posesti, katerih lastniki so bili Kranjci, so pripadla Kranjski, uskoška posestva pa Žumberški enklavi. (Žužek, Aleš. »Kdo so Slovensi, ki so Hrvaški podarjali ozemlje«. Splet: <https://siol.net/novice/slovenija/kdo-so-slovenci-ki-so-hrvaski-podarjali-ozemlje-448339>) Nastala je izjemno razčlenjena meja (npr. Brezovica pri Metliki), ki je vsebinsko ni spremenila niti arbitražna odločitev. Tako imamo danes na območju Brezovice hrvaške otoke sredi slovenskega ozemlja. Na območju Slovenije je od nekdanje Vojne krajine ostala le vas Drage, ki je po arbitražni odločitvi pripadla Sloveniji.

Žumberk je danes prazen, prebivalstvo se je izselilo v Ameriko, Nemčijo in v večja mesta (Novo mesto, Zagreb, Metlika). Zanje velja, da so zelo iznajdljivi in preračunljivi ter da se v vseh situacijah znajdejo. V Metliki se zadevam, ki niso transparentne ali celo moralno sporne, pogovorno reče, da gre za »žumberačka posla«.

Metliški sejmi

Skozi celotno zgodovino mesta, od 14. stoletja naprej, je imela Metlika nadpovprečno veliko letnih sejmov. V 17-19 stoletju je imela 9 letnih sejmov (primerljiva mesta npr. Novo mesto, Ivančna gorica so v tem obdobju imela 3-4 letne sejme) in eden tedenski sejem. Sejmi so imeli v tem času velik pomen in so bili znani daleč na okoli. Metliški trgovci in gostilničarji so ob semanjih dnevih zaslužili več kot drugače v enem mesecu. Večji gostilničarji so prodali 30-40 kg kuhanje govedine iz juhe, pečenko enega teleta in enega prašiča, poleg pa še 10-14 pečenih janjcev.

Leta 1923 meščanska skupnost prepovedala ob semanjih dneh goniti živino skozi mestno jedro, ker ga je preveč onesnažila, zaradi česar so bile v mestu slabe higienske razmere. Živino so smeli voditi le po stranskih poteh okrog Metlike.

Druga svetovna vojna je prekinila tradicijo sejmov. Tako živilski kot živinski sejmi so ponovno oživelji po vojni. Živinski sejem se je do leta 1971 odvijal dvakrat mesečno pri Bračiki na območju današnjega otroškega vrtca. V Metliko so prihajali prodajati belokranjski, dolenjski in hrvaški kmetje iz Žumberka, Ribnika, Netretiča. Kupci pa so prihajali iz Dolenjske, Suhe krajine, Blok, Hrvaške ter celo iz Italije in Izraela. Med velikimi kupci so bili Emona Ljubljana, Sljeme Zagreb, MIP Nova Gorica, Gavrilovič, KZ Metlika, KZ Črnomelj. Na sejmanji dan se je prodalo do 2.000 glav živine. Vsa prodana živina (razen prasičev) se je iz Metlike odpeljala v vagonih po železnici.

Poslovna etika udeležencev na sejmu je bila visoka, veljala so nepisana pravila, poštenost in zaupanje. Za dogovorjeni posel so udarili v roke in trikrat zamahnili. V pogajanja med kupcem in prodajalcem se ni smel vmešavati drugi kupec in npr. dvigovati ceno, ker je sicer dobil okoli ušes. Dogovori so se vedno realizirali. V kolikor si je kdo kasneje premislil ali prevaral kupca, je bil kaznovan, saj v bodoče nikoli več ni mogel prodati živine.

Živilski sejem poteka še danes dvakrat mesečno v starem mestnem jedru, medtem ko je živinski sejem zamrl po letu 1989.

Vir: Bračika, Janko (1951). O živinskem sejmu po drugi svetovni vojni. 17. 6. 2020

Baš, A. (1965). Živilski sejem v Metliki: tehtanje živine pred prihodom na sejmiški prostor. Pridobljeno 1. 6. 2020 s spletnne strani <https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/drasici/f0000022303>.

Mit o metliškem grbu

Na graščakov ukaz so vaščani sezidali poleg mesta grad Pungrt. V njem je živila zlobna grofica. V času turških napadov je grofica naročila stražiti grad. Neko noč sta stražarja na straži zaspala in Turki so preplezali grajsko obzidje ter vdrli v grad. Grofica je v jezi uklela nesrečna stražarja in ju spremenila v črna krokarja, ki sta krakajoč zletela na streho grajskega stolpa. Turki so v napadu ubili zlobno grofico, grad zažgali, ostal je le grajski stolp, na katerem sta krakala ukleta stražarja. Turki so še večkrat napadli Metliko, ampak

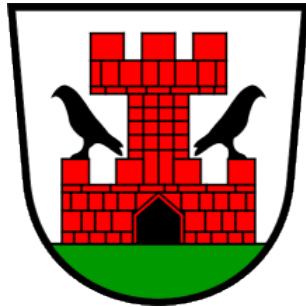
Metličani so se junaško borili proti njim in zato dobili mestne pravice - tako je Metlika postala mesto.

Sčasoma se je tudi grajski stolp sesul v prah in o gradu Pungrtu ni bilo več ne duha ne sluha. S pomočjo te zgodbe je nastal mestni grb, ki predstavlja grajski stolp in na njem sedeča ukleta stražarja.

Metliški grb iz Valvasorjeve Grbovne knjige.

Pridobljeno 1. 6. 2020 s spletno strani <https://www.kamra.si/mm-elementi/item/metliški-grb.html>.

Aktualni grb

Metliška voda Flajnica

Metličani pijejo kvalitetno pitno vodo, ki si jo natočijo kar iz pipe. To v Sloveniji ni nobena posebnost, posebno pa je to, da ima voda iz pipe tudi lastno ime. Navdih so Metličani našli v priimku nekdanje direktorice komunale Irene Flajnik Pezdirc in za čas njenega šefovanja (2007-2015) je voda dobila ime Flajnica. Torej, v Metliki lahko poleg Radenske in Jamnice piješ tudi Flajnico.

Metličani so Turki

Spomnim se svojega prvega vodnika po Metliki. Bili smo skupina gimnazijcev, ki si je prišla ogledati tovarno Beti in se podučiti o preteklosti mesta. Med drugim je vodnik pripovedoval o turških vpadih v Metliko, ki so se dogajali 170 let in v tem času so Turki mesto 17xkrat izropali in požgali. Bili smo osupli, ko smo se vživeli v grozote napadov. Naš vodnik pa je nadaljeval: »Ali vam to kaj pove?« Ni čakal našega odziva, temveč je takoj nadaljeval: »Metličani so Turki.«

Koliko turške krvi imajo Metličani, ne bomo nikoli izvedeli, gotovo pa se nekaj belokrangske krvi pretaka tudi med Turki, saj so Turki iz Bele krajine odpeljali okoli 500 janičarjev.